

NEVOIA DE REDEFINIRE A UNOR TERMENI ÎN ISTORIE

Constantin Cloșcă

The necessity to define the historical notions

Summary: The paper brought forward for discussion the issue related to the use of some terms that defined moments from the Romanian history. The main focus was on the term surrender instead of withdrawal, but also terms such as Romanian imperialism, territorial annexing instead of union, reconquer instead of liberation, etc. The author insisted on the so much debated moment, more precisely the „abandonment” of Basarabia in 1940, which was actually about the aggression of USSR on Romania, an aggression that unfortunately was considered by some people as liberating, taking into account first of all the Soviet historiography, but also for a while the Moldavian and even the Romanian one after the Second World War.

The author tried and succeeded in proving that things were different, that is: the rulers of Romania did not surrender Basarabia and the North of Bucovina to the USSR, but they were forced, following the invasion threatening, to withdraw the army and the administration from those territories, therefore the term surrender was not correct. Under those circumstances, the Ribbentrop-Molotov Pact was applied by the two great powers, Germany and USSR that had already ruled over Europe. Thus, Romania, facing a greater threatening did not have any other solution but to avoid the acknowledgement of a territorial surrender and to find a compromise that was the withdrawal in front of the superiority of the adversary.

Some historians, from whom politicians, mass media, etc. took over, unfortunately pointed out the blame of the rulers from Bucharest, accusing them of cowardice, treason, etc. because they withdrew the army without even putting up resistance, „at least for a few minutes” or „to have fired some shots”. That was exactly what the author tried to emphasize, that the armed resistance, even a minimum one, could have endangered the Romanian state and national identity. That was exactly the pretext that Russia was expecting that Romania put up resistance so as the Russian armies entered deeper on the Romanian territory. At the same time, at the Western border of Romania, the Hungarian army stood ready to enter in Transilvania and in the South, there was the danger of an invasion from Bulgaria. Without consenting to the surrender, Romania used the term *withdrawal* which was not the same thing with surrender. There was no document that attested that Romania **surrendered** those territories. The

author resorted to credible statements from that period, such as the Head of the Army General Staff – General Tenescu, Nicolae Iorga, the Prime Minister Gh. Tatarescu and others. At the same time, the paper benefited from judgements made on the grounds of the elapsed time which ensured an objective judgement without unwanted influences and distortions or simplicities.

Key words: historical notions, aggression, Basarabia, North of Bucovina

Dat fiind folosirea pe larg a unor termeni referitori la istorie, cea română, în special, ne propunem, în demersul nostru, o dezbateră pe marginea cuvintelor *cedare*, *alipire*, *război anti-sovietic*, *atacarea URSS etc.* În scrierea istoriei, se întâmplă adesea ca unii termeni să fie folosiți conjunctural, alteori prin preluare necritică etc. De multe ori și din graba scrisului cădem pradă inexactităților și lipsei de discernământ în evaluarea unui moment sau altul din istorie. Există și bravuri în a condamna unele acte politico-militare, respectiv fără o analiză profundă/atentă a momentului judecat, și fără a lua în considerare împrejurările externe care au condus la un eveniment sau altul. În conștiință, ne-am propus să analizăm mai atent momentul așa-zisei **cedări** a Basarabiei și nordului Bucovinei în vara anului 1940 de către România, vecinului de la nord-est – URSS.

Mai întâi, vom exemplifica prin unii termeni prezenți în uzul scrisului istoric și declarațiilor oficiale ale politicianilor și oamenilor de stat. Remarcăm de la început faptul că nu de puține ori sau nu în puține cazuri a fost folosit termenul de **cedare**, cu acuze drastice la adresa conducătorilor statului român de atunci, precum că au cedat (renunțat) Basarabia și Bucovina de nord, fără luptă. Iată câteva exemple, după care vom analiza împrejurările externe și termenii exacti, prin care cele două părți teritoriale ale României au intrat în componența URSS. Cineva scrie că „s-a destrămat România”. Autorul se referă desigur la vara anului 1940, când URSS a invadat cu armata și ocupat teritoriile românești (Basarabia și nordul Bucovinei, precum și la invazia maghiară în Ardeal, ocupând mai multe județe). Adevărul este că nu a fost o destrămare, cum cu ușurință se exprimă autorul din care cităm, ci a fost/este clar pentru oricine că s-a petrecut o invazie în ambele cazuri. Invazie precedată de amenințări și presiuni politice internaționale (a se vedea pactul Ribbentrop-Molotov și Dictatul de la Viena).

O altă acuză nejudicioasă este aceea că „a cedat fără luptă”. Adevărul e că se poate ceda și prin luptă, dar tot pierdere este, și încă una

mult mai mare. Constatin Argetoianu, om politic al timpului respectiv, folosește cuvântul capitulare, și tot el consemnează: „cu inima sfâșiată primim ultimatumul”. Iată, pe de o parte este capitulare, iar pe de alta sfâșiere de inimă pentru nenorocirea venită de la ruși.

Unii istorici sunt mai concesivi, condamnă „cedarea fără luptă”, alții scriu doar de cedare. Cineva afirmă cu oarecare bravură despre anul 1940: „...când trebuie să recunoaștem cu mâhnire că nu am fost în stare (referire la România) să slobozim un singur glonț în apărarea hotarelor țării”. Dar se uită faptul că în anul următor au fost slobozite mai multe gloanțe, și că Basarabia a fost eliberată și readusă la patria mamă – România. Din păcate, pentru scurt timp. Reamintim și faptul că în 22 iunie 1941 a început războiul pentru eliberarea acelor teritorii cu prețul a peste 5.000 de morți și a peste 14.000 de răniți. Aceasta se uită, se ocolește. Adică nu prea s-a consemnat în istoriografia românească. În schimb, se insistă pe momentul retragerii armatei române, fără să opună rezistență, la 28 iunie 1940, apreciindu-se eronat că a fost **cedare**, ceea ce nu este adevărat. A se vedea mai jos¹.

Cel mai adesea s-a folosit/folosește termenul **cedare**, cu acuze drastice la adresa conducătorilor statului roman din acea vreme, că au **cedat** Basarabia și nordul Bucovinei fără luptă. Evident că istoriografia românească a fost influențată de ceea ce a urmat după terminarea războiului, încheiat favorabil URSS. Ocupația rusească precum și instaurarea în România a regimului impus de Moscova, a afectat și formulările din istoria scrisă, formulări menite să nu supere marele aliat de la răsărit, sub tutela căruia a intrat din păcate și România.

În privința cedării, Grigore Gafencu – politician și om de stat al vremii respective – a consemnat pentru posteritate: „Sunt unii care se miră că ziua de 27 iunie [1940] ne-a găsit «singuri» (sic!). Ei uită că puține zile înainte se prăbușise o întreagă Europă. Toate acestea nu îndreptățesc greșelile din ultima oră, greșeli de tact diplomatic și de cumișenie politică. Ele dovedesc însă cât de deșarte sunt repudiile de ultimă oră. Am fost «singuri» fiindcă cei care ar fi putut să ne sprijine nu aveau interesul să o facă (ori ce am fi dres, acum sau înainte) (sic!). Și fiindcă cei care ar fi avut interese să ne sprijine nu mai erau în viață”².

¹ A se vedea pe larg, *Zargidava*, nr. XIV, 2015, p. 214; a se vedea și *Istoria Românilor*, vol. VIII, capit. XIII, **Politica externă și relațiile internaționale**, p. 507 *passim*.

² Grigore Gafencu, *Jurnal*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2012; ap. Rev. *Historia*,

O altă afirmație contradictorie este următoarea: în anul 1940, „românii au cedat rând pe rând în fața ultimatumului sovietic, abandonând Basarabia și nordul Bucovinei, în fața arbitrajului de la Viena a Germaniei și Italiei, renunțând în fața Ungariei” (Lucian Boia). Ce se putea face? URSS pe de o parte, Ungaria, sprijinită de Italia și Germania de cealaltă parte, Bulgaria la sud sprijinită de aceeași URSS. Nici nu mai era loc și pentru alții; Jugoslavia își făcea planuri și ea pentru Banat. Ce ar putea înțelege generațiile actuale și vitoare despre România anilor 1940? Că a fost de o lașitate josnică. Se transmit, cu voie sau fără voie, informații și imagini false despre tragedia ce a încercuit România în acel an de tristă amintire. Și în alte lucrări se consemnează despre cedări, dar și despre **ultimatum, care obliga la retragere și nu la cedare**. Adevărul este că Basarabia, precum și celelalte teritorii, au fost luate cu forța, sub amenințarea intervenției militare, de aceea milităm pentru termenul **retragere**. Alți istorici folosesc corect termenul anexarea teritoriului pruto-nistran de la Regatul României. În acest caz se observă căutarea de formulări adecvate.

Asemenea termeni inadecvați au fost folosiți în condiții în care România pierduse războiul și era greu, dacă nu imposibil, de folosit termeni care să nu convină ocupantului. Au fost folosite o vreme expresii prin care se evoca „eliberarea Basarabiei de către armata Roșie”, sau „agresiunea României împotriva URSS” etc. Din păcate, asemenea formulări dăunătoare adevărului despre istoria românilor mai continuă și în zilele noastre, îndeosebi în mass-media.

Se mai folosește din nefericire expresia „provincii încorporate la România” atunci când este vorba de Unirea acestora cu Țara; sau „românii au recucerit” Transilvania; ori termenul corect ar fi, au eliberat...! Dacă românii au recucerit, înseamnă că ungurii au eliberat și că această provincie românească a fost inițial cucerită, de vreme ce de data aceasta a recucerit-o, ș.a.m.d.

Al doilea război mondial a venit prea repede după primul (la numai 20 de ani), ca România să aibă vreme să-și consolideze economia și armata. Pe de altă parte, s-a prevalat – spre cinstea ei – de dorința incontestabilă a coexistenței pașnice, sperând în înțelepciunea conducătorilor de state, de a nu mai recurge la agresiuni și revanșism,

nici la revizionism belicos. Dar s-a înșelat, ca și multe alte țări, care au avut acea speranță. Neavând o mentalitate expansionistă, România a nădărdit într-o pace durabilă, făcând eforturi evidente în această direcție.

Lucru bine știut, în anul 1938 s-au declanșat în Europa acțiuni anexioniste: anexarea Austriei de către Germania, apoi s-a procedat la dezmembrarea Cehoslovaciei, act la care au participat Germania însușindu-și regiunea Sudetă, iar alte părți au fost însușite de Polonia și Ungaria. România a refuzat să participe la pradă. În martie 1939, Germania a înghițit ceea ce mai rămăsese din Cehia și Slovacia. Toate acestea ca și altele s-au efectuat sub privirile îngăduitoare și cu contribuția/sprijinul Angliei și Franței. Rusia de cealaltă parte se războia cu Finlanda și avea în vizor Țările Baltice. La 23 august 1939 a fost semnat Pactul Ribbentrop-Molotov, respectiv dintre Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin, – pact declarat de cele două părți, de neagresiune, dar și de sprijin reciproc. În asemenea condiții, URSS a adresat României un ultimatum prin care reclama dreptul său asupra Basarabiei. Rușii, prin vocea lui Molotov – ministru de externe – s-au folosit de tertipuri ce-i caracterizează, cum că Basarabia a fost ocupată samavolnic de România, care ar fi profitat de slăbiciunea Rusiei în timpul primului război mondial, și s-a făcut stăpână asupra amintitului teritoriu. Or, este știut și dovedit faptul că teritoriul dintre Prut și Nistru este dintotdeauna pământ românesc, constituind o componentă a Moldovei medievale. Mai mult, teritoriul respectiv a făcut parte din Dacia antică. Toate acestea, precum și alte exemple doveditoare, au fost susținute cu demnitate și curaj de ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu, atunci când, invitat la Ministerul de externe rus, i s-a înmănat prima notă ultimativă de către Viaceslav Molotov. În zadar însă, hotărârea fusese luată.

Statul rus în componenta sa medievală s-a constituit la sfârșitul mileniului I e.n. – începutul celui de-al doilea, mai întâi sub formă de cnezate, apoi ca imperiu, foarte departe de granițele a ceea ce avea să devină statul românesc Moldova, constituit și acesta în secolul al XIV-lea, și evoluând secole la rând în același spațiu și granițe. În secolul al XVII-lea Rusia, devenită între timp imperiu, încă nu avea granițe cu Moldova. În a doua jumătate a secolului respectiv, Țările Române intră în dialog cu Imperiul Țarist. Fapt relevant, însă, este vizita țarului Petru cel Mare la Iași, în vremea domniei lui Dimitrie Cantemir (1711). Vizita a avut ca urmare benefică recunoașterea de către Petru a graniței Moldovei, în partea de răsărit, ca fiind Nistrul etc.

Acel hotar, pe Nistru, s-a păstrat până în anul 1812 când, în urma războiului ruso-turc (1806-1812), trupele Rusiei care ocupaseră Moldova, după terminarea războiului, prin înțelegere cu Poarta Otomană, Imperiul Rus și-a stabilit noile granițe pe râul Prut. Mai târziu, invocând faptul că Rusia a luat Basarabia de la statul Moldova, și nu de la România, constituită prin Unirea de la 1859, potrivit diplomației ruse, a fost alt ceva. Stăpânirea rusă în Basarabia a durat până în anul 1918. Urmare schimbărilor politice din Rusia în anul 1917, basarabenii, în virtutea dreptului istoric și de neam, au hotărât Unirea cu patria mamă – România. Actul a fost săvârșit și în virtutea Declarației lui Lenin, potrivit căreia „popoarele din Rusia au dreptul la autodeterminare până la desprindere de statul Rus”.

Așadar, să fie limpede, Basarabia s-a Unit cu România în temeiul unui sufragiu general, consacrare dată de Sfatul Țării/Parlamentul de la Chișinău în ziua de 27 martie 1918. Astfel încât Basarabia nu a fost **alipită** la România, ci **s-a unit cu România**, ca urmare a unei realități istorice, a dorinței permanente de după 1812, dorință ce i-a caracterizat pe basarabeni din totdeauna după 1812.

Invocăm aici o altă eroare, voită sau nu, și anume aceea de alipire, folosită în unele scrieri, atât în cazul Basarabiei, cât și în cazul Transilvaniei. Alipirea este cu totul altceva și nu unire dorită, și act istoric liber consimțit.

Revenind la problematica inițială, consemnăm faptul că Europa interbelică nu a fost liniștită. Forțe extremist-revizioniste au agitat apele, între care consemnăm: Germania, URSS, Ungaria, Italia ș.a. S-a amintit mai sus de Pactul Ribbentrop-Molotov, adică înțelegere între Germania nazistă și Rusia bolșevizată (URSS) [rivale de moarte pe față] semnat la 23 august 1939. Urmarea imediată a fost invadarea Poloniei, la 1 septembrie de către armatele Werhmachtului, și 17 septembrie de către Armata Roșie a URSS. Aceste două date fatidice au intrat în istorie ca începutul celui de-al doilea război mondial. Intervenim aici cu un alt neadevăr pus doar pe seama Germaniei. Mai toate scrierile (cel puțin din România, dar și din sfera lagărului socialist) consemnează privitor la acel moment, doar intervenția Germaniei în Polonia, care a marcat Începutul Marii Conflagrații. URSS este absolvită de vina de a fi participat, în aceeași măsură la declanșarea marelui război³. A urmat intrarea Angliei

³ După 1990 lucrurile s-au mai îndreptat. Nu peste tot, dar există speranța de a se

și Franței în conflict de partea Poloniei; continuând cu confruntarea franco-germană, soldată cu prăbușirea Republicii Franceze, în iunie 1940, precum și ocuparea mai multor țări din Europa nord-vestică.

Prăbușirea Franței, fostă susținătoare a României, bombardarea Angliei de către aviația și artileria germană, alianța Italiei cu Germania, starea conflictuală internă din Spania, interesul nerăbdător al Ungariei de a cuceri Transilvania, precum și cererile Bulgariei privind Cadrilaterul, reflectă situația îngrijorătoare din Europa, în aceeași măsură și amenințările ce pândeau România în vara anului 1940, moment în care URSS s-a hotărât să atace România, ceea ce a provocat criza rusoromână și conflictul militar ce avea să urmeze.

În noaptea de 26/27 iunie, României i-a fost adresată prima **Notă ultimativă** prin care erau somate autoritățile de la București să „înapoieze Basarabia Uniunii Sovietice...”. Consiliul de Coroana nu a votat pentru sfârtecarea țării, ci doar a discutat situația creată. Sigur, a fost disperare și de aceea unii au susținut „să ne batem” și „să nu se cedeze”. Momente grele, de neînțeles de către alții, care n-au trăit acele clipe de groază. Să ne fi bătut de dragul de a ne bate?! Ar fi fost un dezastru și mai mare, cu distrugeri enorme; cu pierderi umane și militare (tehnică de luptă). Inamicul era mult mai puternic, pus deja pe picior de război, și în plus, convenise asupra invaziei cu singurul nostru aliat – Germania, cealaltă putere europeană.

Șansa noastră, a României (am avut totuși o șansă) a fost că URSS, refuzând dialogul, a adresat o **a doua notă** în care guvernul URSS, considerând „răspunsul guvernului regal al României ca imprecis, deoarece nu se spune direct că el primește propunerea guvernului sovietic (deci, nu a cedat) de a-i restitui neîntârziat Basarabia și partea de nord a Bucovinei, guvernul Uniunii Sovietice propune: 1. În decurs de 4 (patru) zile, începând de la ora 14 00, ziua de 28 iunie să se **evacueze** teritoriul Basarabiei și Bucovinei de nord de trupele române...”. Aici trebuie reflectat asupra termenilor. Sovieticii, cu voie sau fără voie, au oferit o șansă guvernului de la București de a găsi soluția de care s-a prevalat, și anume, **retragere/evacuare și nu cedare**.

În cele din urmă, România a trebuit să se apere într-un fel anume, astfel să nu se ajungă la conflict armat cu sovieticii, dar nici să consimtă la cedare de teritorii. „Guvernul român – se arată în cea de a doua notă de

răspus a acestuia – pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță, și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, **se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic**” (subl.ns. C.Cl.). De observat că răspunsul guvernului român este raportat la cea de a doua notă sovietică, în care nu este vorba de cedări teritoriale din partea României. În consecință, termenul **cedare teritorială**, în acest caz, nu este corect. În situația dată, evitarea conflictului armat de către România nu a însemnat, nu a fost un act de cedare, cum greșit mai folosesc acest termen unii istorici și oameni politici, presă etc. Este vorba aici, precum și în alte situații similare din istorie, de o retragere în fața invadatorului superior din punct de vedere militar, cu elementul specific prin care s-a anunțat în scris retragerea armatei române la somația sovietică pentru a nu se ajunge la o confruntare cu orice preț, ceea ce ar fi convenit agresorului. Deci, guvernul român se vede **„silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic”**, și nu să accepte **„înapoierea Basarbiei, Uniunii Sovietice”**, așa cum se stipula în prima Notă a guvernului de la Moscova (subl.ns. C.Cl.). Când armata română a fost nevoită să se retragă din Oltenia și Muntenia în timpul primului război mondial, nu a cedat de bună voie aceste teritorii. Nici în anul 1940, nu a fost altceva decât o retragere temporară în fața unei mari amenințări. Dovada o face faptul intrării României în războiul ruso-german în vara anului 1941, cu scopul eliberării teritoriilor românești în discuție.

Este de remarcat expunerea generalului Țenescu, șeful Marelui Sat Major al armatei române, la ultimul Consiliu de Coroană. „În fața noastră, Rusia pune 100 de divizii de infanterie; 20 brigăzi de cavalerie; 7 divizii motorizate. La aviație, raportul dintre noi și ruși este de „0” la 5; ungerii au 19 divizii de infanterie”⁴. Subscriind cu durere la ideea retragerii generalul amintit mai preciza, că trebuie să ne retragem **„pentru a nu fi obligați să cedăm mâine mai mult decât ceea ce ni se cere azi”**.

Pierderea Basarbiei și nordului Bucovinei a fost întâmpinată de români cu o zi de doliu național, dar și cu o durere permanentă. Era expresia voinței tuturor românilor de a nu ceda. Numai nevoiți, prin forța împrejurărilor, au acceptat retragerea, cu credința că teritoriile respective vor fi eliberate în scurtă vreme. Majoritatea ziarelor consemnau despre răpire nu despre cedare. În plenul Parlamentului, primul-ministru, Gh.

⁴ Ap. *Historia*, nr. 6 din 2013, p. 20.

Tătărescu, arăta între altele: „Declar aici în fața Parlamentului și a Țării: „am hotărât **evacuarea** (nu cedarea – C.Cl.) Basarabiei și a Bucovinei de sus pentru a putea salva azi ființa statului român, și pentru a nu pune în primejdie viitorul românismului. Declar aici, relua ideea reputatul politician român, că am luat această hotărâre sub presiunea forței într-unul din cele mai grele momente ale istoriei noastre, și lăsăm viitorului sarcina să judece actul nostru”⁵.

De asemenea, Nicolae Iorga, inițial adeptul rezistenței militare, a înțeles în cele din urmă adevărul, poziționându-se pe ideea că România „a retras, numai înaintea invaziei, armata și funcționarii, fără să iscălească un act de cesiune...”⁶. Drama prin care trecea România, avea un element comun cu drama tuturor țărilor prinse în implacabilul clește germano-sovietic. Dovada au făcut-o actele arbitrare, care au urmat. O asemenea dramă a fost prefațată de faimosul Pact de neagresiune, sovieto-german din 23 august 1939, la adresa României din partea revizionismului internațional, cum a fost și răpirea de către Ungaria a unei părți din Transilvania, ca urmare a unui dictat internațional, respectiv cel de la Viena din 30 august 1940. Avem în vedere aici și satisfacerea pretențiilor Bulgariei asupra sudului Dobrogei, tot ca o consecință directă a dictaturii marilor puteri europene de la vremea aceea.

Concluzionând, putem susține că amputările teritoriale impuse României de către forțe externe exclud existența unor vinovății ale politicienilor români. Ele (amputările) au constituit o calamitate determinată de ascensiunea nestingherită a politicii revizioniste în Europa, și a arbitrariilor impuse statelor victimă de către puterile agresive ale vremii. Altă soluție nu s-a întrezărit, și nici astăzi nu ar putea fi estimată în afară doar de aceea a rezistenței armate, care nu putea fi o alegere fericită. Aprecierea poate fi făcută cu exactitate, mai ales în prezent după ce cunoaștem derularea evenimentelor ulterioare. Finlanda s-a opus cu armele și, cu tot statutul favorabil după cel de-al doilea război mondial, teritoriile însușite de Moscova nu au fost restituite. Aceeași situație cu Polonia. Japonia nici până în prezent nu a reușit să recupereze teritoriile intrate în componența Uniunii Sovietice. Rezistența armată din partea României, fie și numai pentru zece minute, ar fi determinat

⁵ Ap. Ion Șuța, **România în cumpăna istoriei**, București, Edit. Științifică, 1991, p. 86.

⁶ Ap. Anatol Petrencu, în vol. **O istorie a românilor de pretutindeni**, București, 2000, tom II, p. 71.

prăbușirea totală. Guvernele de la Moscova și Berlin atâta așteptau, la care trebuie să adăugăm și pe acela al Belgradului, căruia îi surâdea Banatul, în caz de dezmembrare a României.

Ce se poate spune atunci de 1947 când a fost cedată Insula Șerpilor URSS-ului, cu bună știință și fără amenințări. De asemenea, la fel de grav apreciem cedarea nordului Bucovinei de către Emil Constantinescu – președinte al României, și ministrul său de extene, Adrian Severin, care au semnat în anul 1997 tratatul cu statul vecin, Ucraina, prin care s-a renunțat practic la nordul Bucovinei în favoarea acestuia?!